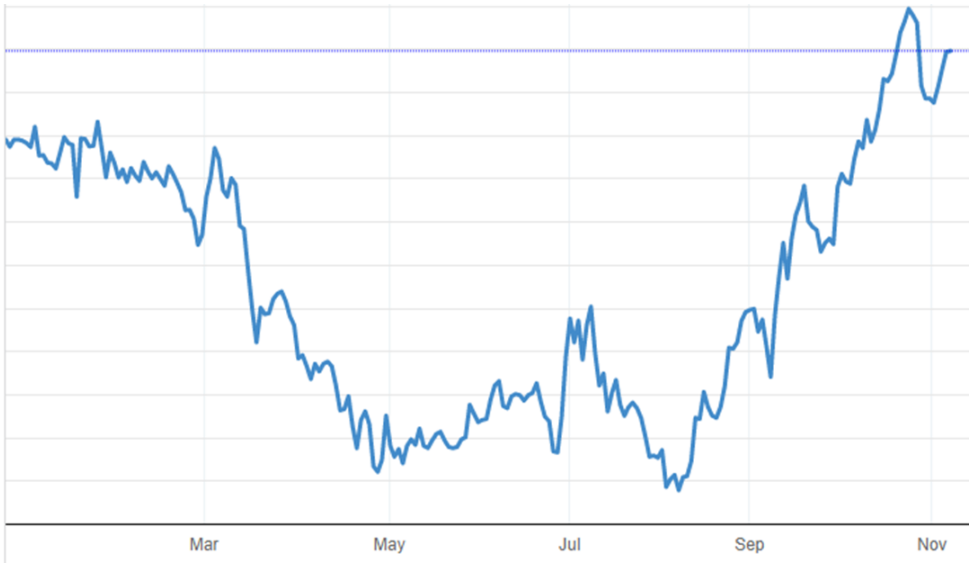
8. ОДРЕЂИВАЊЕ КВАЛИТЕТА И ПАРИТЕТА ЦЕНА

8.1 Цене пољопривредних производа

Од самих почетака интензивније пољопривредне производње се човек бавио узгојем ратарских култура из финансијских разлога и желећи да му се то исплати. У време екстензивне пољопривреде је ситуација била другачија, јер је сврха била размена добара, но већим улагањима у основне агрономске постулате приоритети су се променили. Цена представља први и основни параметар који одређује услове газдовања и производње. Сведоци смо да су многи произвођачи ратарских култура занемарили важне биљне усеве јер на тржишту не могу да постигну добру цену за њих и да исте гаје искључиво због плодореда и зарад дезинфекције земљишта. Аграрна политика и дугорочна стратегија министарства би требало да даје правац и подстицај за бављење са што више биљних врста у циљу повећања диверзификације пољопривреде, чиме бисмо обогатили наше парцеле, понуде, али и релаксирали наше произвођаче. Основ за такву стратегију је обезбеђивање добре цене на тржишту, које по Влаховићу и Радојевићу (2020) представља сложену друштвено економску категорију и представља фактор развоја друштвене поделе рада и привреде у целини. У развијеним земљама постоји слободно формирање цена пољопривредних производа, но свака администрација настоји да изгради систем интервенција које утичу на формирање цена. Ниједна држава ЕУ не формира цену пољопривредних производа, већ цене одређује и регулише тржиште. Међутим, ситуација у нашој земљи није таква. Основна разлика је у подстицају који држава даје ратарској производњи и који код нас може да се поистовети са милостињом. Земље ЕУ добијају понекад и десетоструко више подстицаје у виду новчаних субвенција за бављење врстама пољопривреде који су засновани на основним принципима ратарења. Приликом формирања цене пољопривредни произвођа из ЕУ узима у обзир трошкове производње и кретања цена на тржишту. Када дође до значајних поремећаја на тржишту, у тим земљама постоји механизам интервентног откупа који је ниши него тржишни, али не долази до пропадања производа, као што смо имали прилике да видимо код нас у земљи у јужнијим крајевима са воћарским културама. Улога државе би требало да буде стварање правног оквира и мера подршке које ће омогућити неометану пољопривредну производњу, чиме ће се обезбедити сигурност произвођачима ратарских производа. Цене пољопривредних производа су врло динамичне и као такве остварују бројна колебања. Постоје краткорочна и дугорочна колебања цена. Краткорочна укључују промене у току дана, из дана у дан јер зависе од тренутне понуде и тражње. Честе су појаве на пијацама, тржницама, берзама и аукцијама. Дугорочна би била сезонска колебања цена, када се месечна колебања понављају у истом временском периоду из године у годину, па цене као и пољопривредна

прозводња поприме сезонски карактер. Интересантан модел функционисања тржишта пољопривредних производа је објашњен Кобвеб теоремом, названом још и „паукова мрежа“. Професор Влаховић тумачи ову теорему на следећи начин: *„Кобвеб теорема представља општи модел реаговања понуде одређених пољопривредних производа на промену цена. Када цена одређених производа произвођачима одговара они тада, по правилу, повећавају своју производњу, односно понуду, међутим, у наредном периоду (производном циклусу), пошто је понуда већа од тражње, долази до тенденције смањења цена. Пошто сада ова нижа цена не одговара произвођачима, они смањују производњу, односно опредељују се за неку другу линију производње, што у наредном периоду доводи до тога да је тражња већа од понуде, тако да цене поново расту, односно реакције произвођача се понављају. Ова теорема је економски модел који се користи да објасни како мали економски шокови могу да се појачају понашањем произвођача“.*



Слика 16. *Годишња колебања цене кукуруза у 2020.*
https://tradingeconomics.com/commodity/corn

Од изузетне је важности познавати две основне категорије цена: откупну цену и малопродајну цену. Откупна цена представља цена коју пољопривредни произвођач добије за свој производ. Малопродајна цена је она коју плаћају крајњи потрошачи. Малопродајна цена је виша од велепродајне за маржу која представља трошкове транспорта, рада и сл.

8.2 Паритети цена

Паритет представља одређен однос између вредности појединих пољопривредних производа. Он представља показатељ доброг вођења државне аграрне политике, јер уколико су улагања, подстицаји и неутралност увек на истом нивоу, паритети цена између пољопривредних производа ће доживљавати врло мала колебања и одликоваће их стабилан однос. Паритет означава појам да пољопривредним произвођачима треба да се плати поштена цена за њихов производ. Та откупна цена треба да покрива трошкове производње и да им обезбеду достојанствен начин за живот од те производње. Паритет цена пољопривредних производа значи уређен, пожељан тржишни однос између нивоа цена за пољопривредне производе и нивоа цена производа које троше пољопривредници. Пољопривредни произвођачи теже складним односима између одређеним ценовним величинама, тачније разумљивим односима у удноима цена између различитих биљних врсти.

У нашој земљи је врло чест случај да се постигну добри показатељи производње, поготову у северној покрајини, чији приноси одувек одскачу од централне Србије. Без обзира на то остварују се неодговарајучи финансијски резултати и томе је узрок диспаритет цена. По Владовићу и Радојевићу (2020), стабилан паритет обезбеђује високу производњу ратарских производа са циљем обезбеђивања акумулативности производње од 5% до 20%, уа зависности од природе и намена производа. Најважнији паритети цена су:

- паритет откупних цена између појединих линија у оквиру пољопривредне производње
- паритет између откупних цена пољопривредних производа и малопродајних цена инпута за производњу
- паритет између откупних цена пољопривредних производа и малопродајних цена прерађених производа
- паритет између откупних цена пољопривредних производа и малопродајних цена индустријских производа
- паритет између откупних цена пољопривредних производа и малопродајних цена прехрамбених производа.

У ратарској производњи од највећег значаја је паритет откупних цена између појединих линија у оквиру пољопривредне производње, јер има директан утицај на опредељење ратара шта ће сејати. У овом паритету као основ се узима цена пшенице и у односу на ту цену се посматра ценовни однос са другим ратарским културама.

Министарство може да утиче на паритет и да мерама и инстументима агроекономске политике мења однос између ратарских култура са циљем приоритетизације одређеног производа који су дефицитарни на тржишту. Оптималан паритет пшенице и кукуруза је 1 : 0,9, оптималан однос пшенице и соје је 1 : 2,5; оптималан паритет пшенице и сунцокрета је 1 : 2,2 и оптималан однос пшенице и шећерне репе је 1 : 0,2.

Паритети цена у нашој земљи су изразито нестабилни и то резултира лошим положајем пољопривредних произвођача. Немогућност дугорочног планирања и бављења ратарством је у коначници резултат аграрне политике државе. Неустаљена министарства, без јасне визије и плана су довела до садашњег стања. Неповољни паритети утичу на штету произвођачима и сведоци смо да се већа пажња поклања другим индустријским гранама. Пољопривредни произвођачи губе мотивисаност због малих субвенција и несређеног вођења ратарског и семенарског сектора у земљи. Аграрна политика једне земље треба да има задатак да обезбеди остваривање складних односа цена, а то резултира стабилношћу тржишта ратарских производа.

8.3 Берзе пољопривредних производа

Берза је регулисано и организовано секундарно тржиште хартија од вредности са строго утврђеним правилима пословања. Берза организује процес трговања, стандардизује предмет трговања и одређује начин трговања. Она не одређује цену хартија од вредности одређених производа, већ одвијања акције на која је динамична услед различите понуде и тражње захтеване робе. Чланови берзе су брокерска друштва, која у времену одређеном за аукцију пласирају налоге за трговања за хартије од вредности. Постоје много врсти берзи у зависности од тога чиме се тргује, ли пољопривредни производи су увек на робним или продуктним берзама.

Основна улога берзе је да обезбеди сталан промет акција и хартија од вредности по ценама које не одступају од оних по којима су претходно продате. Ковачевић (2017) каже да савремене робне берзе омогућују пословним субјектима у агробизнису набавку пољопривредних производа по транспарентним ценама, умањују ризике да купљени ризик неће бити испоручен и управљају ризиком промене цене. Постоје два сегмента робно берзанског тржишта. Један је спот или дневно тржиште, где се пољопривредни производи заиста испоручују купцима. Други сегмент је терминско тржиште, где се испорука врши у неком периоду у будућности. И ту постоје две опције, при чему у нестандардизованом терминском тржишту се обухватају уговори „на зелено“ (билатерални уговори између две стране којима се купац обавезује да ће на уговорено место у предвиђено време испоручити одређену количину пољопривредног производа унапред одређеног квалитета) и ванберзанско пословање. Стандардизовано терминско тржиште обухвата инструменте

трговања којима се тргује на берзама и то *фјучерс* (високостандардизовани уговори у погледу количине робе на једном месту у 4 термина годишње, са задатим квалитетом и местом испоруке) и опционе уговоре (дају право купцу да купи од продавца или да прода робу по тачно утврђеној цени у будућем периоду).



Слика 17. *Скокови у цени соје Лондонске берзе у 2020.*
https://www.nasdaq.com/market-activity/commodities/zs

Прва робна берза је основана у Новом Саду 1921. године. Њени оснивачи су били угледни српски трговци и индустријалци. Циљ је био унапређење и лакше регулисање трговинског промета пољопривредним производима. Данас та берза и даље функционише, иако је имала краће прекиде у раду и зове се „*Продуктна берза*“. Поред ове берзе функционише и „*Геа агронет*“ берза са седиштем такође у Новом Саду. Разумљиво је да цене пољопривредних производа прате цене на светском тржишту, па је од великог значаја споменути и највеће светске берзе пољопривредних производа:

У Африци:

- ✓ *Ghana Commodity exchange*
- ✓ *Nairobi Coffee Exchange*
- ✓ *East Africa Exchange*
- ✓ *Abuja Securities and Commodity Exchange*

У Јужној и Северној Америци:

- ✓ *Brazilian Mercantile and Futires Exchange*
- ✓ *Chicago Board of Trade*
- ✓ *Kanzas City Board of Trade*
- ✓ *Memphis Cotton Exchange*
- ✓ *Sioux City Grain Exchange*

У Азији:

- ✓ *Bombay Stock Exchange*
- ✓ *Manila Commodity Exchange*
- ✓ *Dalian Commodity Exchange*
- ✓ *Izmir Commodity Exchange*
- ✓ *Singapore Commodity Exchange*
- ✓ *Tokyo Grain Exchange*

У Европи:

- ✓ *Trieste Commodity Exchange*
- ✓ *Deutsche Borse/Eurex*
- ✓ *London Commodity Exchange*
- ✓ *Commodity Exchange Bratislava*

У Океанији:

- ✓ *Australian Securities Exchange*